

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ НАД ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИМ ЗАВДАННЯМ З КУРСУ «ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ» (О.Л. Музика, І.С. Загурська, О.М.Савиченко)

2.1. БАЗОВА МЕТОДИКА ДО КУРСУ «ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ» МЕТОДИКА НАПИСАННЯ РЕФЕРАТУ (О.Л. МУЗИКА)

Реферат зі вступу до спеціальності

I. Що таке реферат? Чи не найкраще відповідає на це питання українська Вікіпедія: **Реферат** (лат. *refero* — доношу, повідомляю, переказую) — короткий переказ змісту наукової роботи, книги або вчення, оформлений у вигляді письмової публічної доповіді; доповідь на задану тему, зроблена на основі критичного огляду відповідних джерел інформації (наукових праць, літератури з теми) []. Далі наводиться класифікація рефератів, ознайомившись з якою, більшість першокурсників усвідомить, що те, що вони виконували раніше, здебільшого було чим завгодно, тільки не рефератами. А що ж, власне, є рефератом? Щоб зрозуміти, корисно ознайомитися з цілим рядом публікацій []. А щоб навчитися, потрібно написати хоча б декілька рефератів. Це важливо ще й тому, що правила написання реферату і мисленнєві прийоми, які при цьому застосовуються, є спільними для всіх студентських наукових робіт: курсових, бакалаврських, магістерських.

Заліковий реферат зі вступу до спеціальності – це невелика робота обсягом до 10 сторінок (може бути й 3-5 сторінок). І головне тут – не обсяг, а правила осмислення й структурування матеріалу, а також – правила оформлення.

II. Види рефератів. Виявляється, що реферати бувають різними. Зрозуміло, що завдання й цілі, які ставляться при реферуванні книг чи статей, визначають вид реферату. Із згаданих вище джерел ви можете почерпнути дані про особливості підготовки рефератів різних видів.

Враховуючи рівень підготовки студентів-першокурсників, виділимо всього два основні види рефератів: **рефлексивний реферат та реферат-конспект**. Це досить умовний поділ, але він відкриває можливості і для осмисленого формулювання теми, і для вироблення прийомів написання. Основні алгоритми відображено у матриці (див. табл.1):

вид реферату ⇔ *загальна мета* ⇔ *кількість джерел, що реферуються*
⇔ *приклади формулювання теми* ⇔ *приклади формулювання завдань*

Безумовно, найважливішим для першокурсників є **рефлексивний реферат**. *Загальна мета*: зрозуміти як міркує автор (автори), яким чином здобуваються нові знання і навчитися мислити так само. Власне будь-який реферат є в тій чи іншій мірі рефлексивним (від лат. *reflexio* – звернення назад, відображення), тобто таким, що спрямований на осмислення і самопізнання.

На прикладі рефлексивного реферату розглянемо основні вимоги й прийоми реферування.

Щодо *кількості джерел*, то для цього типу рефератів джерело, як правило, одне. Природно, що для рефлексивного реферату варто брати програмні статті

провідних авторів. Саме статті. Книги – то наступний етап. Корисно знати, що всі наукові праці мають схожу структуру.

Таблиця 1. Види рефератів для вступу до спеціальності

вид реферату	загальна мета	кількість джерел, що реферуються	приклади формулювання теми	Приклади формулювання завдань
I.РЕФЛЕКСИВНИЙ				
	навчитися мислити і письмово оформлювати свої думки так, як це роблять автори реферованих джерел	1 стаття чи книга (як правило) чи 2 джерела (для порівняння стилів мислення)	<ul style="list-style-type: none"> • Прийоми ведення наукової полеміки у статті • Аргументи й контраргументи у ... • Обґрунтування інноваційного підходу у статті... • Суб'єктність з позицій діяльнісного та суб'єктного підходів: спільне і відмінне 	<ul style="list-style-type: none"> • Проаналізувати структурну побудову статті... • Порівняти логіко-семантичні засоби вирішення автором завдань у кожній частині статті • Проаналізувати прийоми, з допомогою яких автор робить аналіз наукових джерел • Проаналізувати прийоми цитування і посилання на першоджерела • Проаналізувати лінгвістичні конструкції, з допомогою яких автор синтезує проаналізовані підходи • Розробити типологію й провести аналіз авторських полемічних прийомів • вказати, які з виявлених авторських прийомів можна використати у власних дослідженнях

Таблиця 1. Види рефератів для вступу до спеціальності (продовження)

II. РЕФЕРАТ-КОНСПЕКТ				
- РЕФЕРАТ-КВІНТЕСЕНЦІЯ	зафіксувати найголовніші моменти щодо змісту певного психологічного явища : означення, структурну будову, перспективи розвитку тощо	1 стаття чи книга	<ul style="list-style-type: none"> • Поняття про особистісні цінності у статті... • Класифікація й означення методів психологічних досліджень у ... 	<ul style="list-style-type: none"> • Зробити історичний аналіз становлення поняття... • Виписати всі означення поняття...із зазначенням їх авторів • Детально проаналізувати авторське розуміння структурно-функціональної будови ...
- ПЕРСОНОЛОГІЧНИЙ	виокремити внесок окремих вчених у дослідження певної психологічної проблеми	кілька статей чи книг (для вступу до спеціальності достатньо двох)	<ul style="list-style-type: none"> • Внесок Г.С.Костюка у психологію навчання • В.О.Моляко про стратегії і тактики творчості 	<ul style="list-style-type: none"> • Попередники, на погляди яких спирається автор при розробці власної концепції • Внесок <i>автора</i> у понятійно-термінологічний апарат психології (<i>навчання, творчості тощо</i>) • Піонерські (або найзначиміші) теоретичні й емпіричні дослідження автора • Структурно-логічна схема <i>авторської концепції</i>
- ГЕНЕТИЧНИЙ	показати розвиток наукових поглядів стосовно певного психологічного феномену	кілька джерел різних періодів	<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток поглядів на обдарованість у працях І.О.Сікорського • Традиційні й нові підходи до проблеми розвитку здібностей • Розвиток психоаналізу у США у першій половині ХХ ст. 	<ul style="list-style-type: none"> • Зробити аналіз стану проблеми (<i>обдарованості, здібностей, психоаналізу...</i>) на початку періоду, що досліджується • Визначити внесок окремих вчених і наукових шкіл у р цієї проблеми • Проаналізувати стан проблеми (<i>основні наукові школи, підходи, перспективи розвитку</i>) у кінці періоду, що досліджується
- ПОРІВНЯЛЬНО-СТРУКТУРНИЙ	показати відмінності у змісті й структурі одного й того ж психологічного явища у рамках різних психологічних шкіл	кілька джерел	<ul style="list-style-type: none"> • Відмінності у підходах до проблеми співвідношення свідомості й діяльності в пізніх публікаціях О.М. Леонтьєва й С.Л. Рубінштейна 	<ul style="list-style-type: none"> • Дослідити методологічне і теоретичне підґрунтя концепцій, що порівнюються • Навести авторські означення, що стосуються суті (<i>певного психологічного феномену</i>) • Скласти власну порівняльну схему, яка показує спільне і відмінне у поглядах двох авторів • Провести аналіз щодо перспективності обох

				підходів в окремих галузях психології. Використати при цьому сучасні наукові праці.
- ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ	порівняти особливості понятійно-термінологічного апарату, що застосовується до вивчення одних й тих самих явищ у різних наукових школах	кілька джерел	<ul style="list-style-type: none"> • Термінологічний тезаурус поняття «особистість» у психоаналізі й гештальт-психології 	<ul style="list-style-type: none"> •

Ось усталена структура наукової статті: 1) постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями; 2) аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми; 3) виділення невирішених раніше частин загальної проблеми; 4) цілі статті та постановка завдання; 5) виклад основного матеріалу дослідження; 6) висновки і перспективи подальших досліджень; 7) література; 8) резюме; 9) ключові слова.

Якщо рефлексивний реферат поєднується з різними варіантами реферату-конспекту (реферат-квінтесенція, персонологічний, генетичний, структурно-порівняльний, термінологічний), то це тільки сприяє досягненню загальної мети. Для кращого усвідомлення відмінностей у мисленневих стратегіях можна взяти праці двох авторів, які мають відмінні підходи до однієї й тієї ж проблеми. Ще один варіант – дві праці одного й того ж самого автора на одну тему, але різних періодів. Це дає змогу побачити еволюцію його поглядів і, взагалі, – релятивність наукового знання. Не на останньому місці й еволюція мислення автора, способи формулювання й обґрунтування висновків тощо.

Особливості формулювання теми. Найпоширеніша помилка у визначенні теми реферату – занадто широке її формулювання. Тоді й теми не розкрити, і всього масиву літературних джерел не осягнути. Взагалі, у формулюванні теми вже має бути закладене об'єкт-предметне відношення, яке й задає напрямки аналізу. (детальніше про це дивіться у моєму посібнику «Курсові роботи з психології» [2]). Такі формулювання теми як «Міжособистісні стосунки» чи «Пізнавальні процеси» потребують звуження й довизначення. Чому? А тому, що нагадують старий анекдот.

Усміхнись й подумай *Летить літак. Перший пілот – викладач, другий пілот – студент. «Прилад?!» – командує викладач. «37!» – миттєва відповідь студента. «Що 37?» – запитує ошелешений викладач. «А що прилад? » – в тон йому відказує студент.*

Тож таке, наприклад, формулювання тем як «Міжособистісні стосунки підлітків в умовах інклюзивної освіти» чи «Особливості розвитку пізнавальних процесів у професійних програмістів» або ж «Означення пізнавальних процесів у сучасній психології: порівняльний аналіз» відразу ж задає спосіб аналізу й конкретизує напрямок роботи. Основні логічні засади формулювання тем рефератів наведено у таблиці 1.

Як розпочати реферування. Наукова праця (зокрема стаття) – це дуже стислий виклад думок автора. Там немає нічого зайвого. То ж статтю потрібно уважно прочитати. Якщо після цього вам здається, що ви зрозуміли її, – спробуйте переказати другові, при цьому запишіть розповідь на диктофон чи відео. Порівняйте свій виступ з текстом статті. Є значні відмінності в лексиці (словах), кількості і глибині думок? Тоді читання повторіть з олівцем, психологічним словником, словником іншомовних слів тощо.

Чого б це? *Ви вже звернули увагу, що у цьому тексті є досить багато незнайомих слів. Як правило, це терміни, які ви намагаєтеся пропускати чи*

замінювати «своїми словами». Зауважу, що такі заміни зовсім не рівноцінні. Щоб переконатися в цьому, скористайтесь прийомом, який я винайшов, коли викладав на фізматі. Отже, коли ви впевнені у «потужності» запасу «своїх слів», спробуйте сформулювати знамениту теорему Піфагора «своїми словами», не вживаючи наукових термінів. Нагадаю: «Сума квадратів катетів дорівнює квадрату гіпотенузи». Що, не виходить? Це тому, що за кожним терміном стоять сторінки, а іноді десятки й сотні сторінок тексту. Терміни потрібні для того, щоб економити мислення, а не затуманювати його, як дехто думав. Людина з вищою освітою – це людина з понятійно-термінологічним мисленням!

Порада

Подружіться з Гуглом і Вікіпедією [<http://www.google.com.ua>;
<http://uk.wikipedia.org>].

Знову перекажіть другові. І знову порівняйте свою розповідь з оригіналом. Відмінності є, але вони вже незначні? Що ж, тепер складайте план, виходячи з теми і ваших вправ на розуміння.

III. Структура (план) реферату. Структура реферату складається із **змісту** і трьох розділів: **вступу, основної частини, підсумку та списку використаних джерел**.

Перша сторінка реферату – це обкладинка. **Зміст** розміщується на другій сторінці. Він відображає структуру (а це означає, що й логіку) вашого реферату. Найкраща структура – дворівнева. Це означає, що кожен з розділів має ще й підрозділи (див. рис. 22). Для першокурсників краще, щоб основні структурні підрозділи і відповідний їм текст були пов'язані такою пропорцією: один підрозділ – одна сторінка. Це дисциплінує мислення.

Вступ має поміститися на одній сторінці тексту. Тут, відповідно до виду обраного вами реферату, ви маєте зробити: 1) загальний *огляд проблеми* і 2) поставити перед собою *конкретні завдання*, які ви маєте виконати, працюючи над рефератом. Пам'ятайте, що завдання мають вирішуватися в основній частині, а у підсумку – кожному завданню має відповідати конкретний пункт висновків.

Основна частина виконується у відповідності з структурою, тобто підрозділами, в яких конкретизуються завдання. Оскільки формальну логіку, методологію наукових досліджень, стилістику української мови, філософію науки ви ще не вивчали, то пізнавальний принцип простий: просто намагатися мислити й викладати ваші думки на письмі так, як це роблять автори статей. Виконуючи ваші завдання, звертайте увагу на такі моменти:

- як повно, наскільки зрозуміло описано процедуру отримання емпіричних даних (якщо було застосовано відомі процедури, то мають бути посилання на праці, де вони описані; основне правило – процедура дослідження має бути описана так, щоб його можна було повторити);
- які мовні (лексичні й граматичні) конструкції використовуються автором і з якою метою (метафори, окремі звороти, терміни тощо);

- які прийоми застосовуються автором для полеміки, висловлення незгоди, виявлення прогалин у дослідженні проблеми;
- як і з якою метою автор вдається до цитат;
- з допомогою яких логіко-семантичних засобів автор виражає своє, власне бачення проблеми (узагальнення, типологізація, класифікація, виділення етапів, виокремлення проблемних з точки зору доказовості моментів, констатація тощо)¹;
- яка інформативність малюнків, схем, таблиць (вони мають спрощувати сприймання, а не ускладнювати його);
- як робляться висновки (звертайте увагу на лінгвістичні конструкції, рівень загальності висновків, апелювання автора до авторитетів).

Реферат пишеться державною мовою, за винятком списку літератури, де використане джерело записується так, як було видане, наприклад, російською чи англійською мовою. Цитати ж з цих джерел наводяться в тексті лише українською мовою.

Порада

Знання – особистісне. Відшукайте фото автора, біографічну довідку про нього. *Станьте на якийсь момент автором реферованої праці, перейміть його стиль мислення, його словниковий запас, способи аргументації. Включіться в його історичний і науковий контексти, збагніть його неявну мотивацію... Що важко? А він би запросто вліз у вашу шкуру. Просто він колись був таким невмілим і недосвідченим, як ви. А ви, поки що, таким, як він, не були... І ще – не забудьте повернутися до звичної вам субособистості.*

Плагіат чи злодійство. Нагадаю про всяк випадок, що використання цитат чи ідей інших авторів як своїх власних називається красивим латинським словом – плагіат, а в просторіччі – крадіжкою. Зайве говорити про те, що до цього не варто опускається. Отже, спираючись на те чи інше літературне джерело для опису ідей чи використання цитат, на нього обов'язково потрібно посилатися.

Застереження

Пам'ятайте, що відповідальність за плагіат регулюється не лише моральними нормами, а й законом:

- Закон України про авторське право і суміжні права // Відомості Верховної Ради. –1994. – № 13. – Ст. 64) . – К.: Юрінком Інтер., 2003. – 400 с.
- Цивільний кодекс України (Глава 35. Загальні положення про право інтелектуальної власності). – К.: Право, 2006. – 384 с.
- Кодекс України про адміністративні правопорушення (Стаття 51/2. Порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності (Доповн. від 18.05.2004 р. № 1725 – IV)).
- Проект закону про вищу освіту (http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=42264)

Правила посилань на першоджерела. Посилання застосовуються для обґрунтування актуальності дослідження, для визначення його методологічних засад, для окреслення кола дослідників, які сформували певний науковий напрям,

¹ Ваша власна думка теж може бути представлена в рефераті. Вчіться як це робити правильно у авторів реферованих праць.

та й, зрештою, для підкреслення того, що ви чесна й порядна людина, а не плагіатор, і завжди згадуєте автора, коли думка належить не вам.

Посилання можуть здійснюватися у різних формах, залежно від контексту. Нижче наведено приклади кількох із них, які є найпоширенішими при написанні наукових робіт.

Приклад Теоретичні засади концепції діяльнісно-смыслового опосередкування пам'яті розроблено Л.С. Виготським, П.І. Зінченком, О.О. Смирновим [22; 34; 48].

Цифрами у квадратних дужках (через крапку з комою) позначаються номери наукових праць зі «Списку використаних джерел».

У наукових працях часто використовують **прямі цитати**, які мають ілюструвати узагальнення автора реферату або ж розкривати сутнісні моменти поглядів цитованого дослідника. Такі цитати, як правило, подаються у вигляді прямої мови. Найзручнішою формою посилання на джерело є числові позначення, які беруться у квадратні дужки і ставляться в кінці цитати.

Приклад Пам'ять, на думку Г.С. Костюка, розвивається від мимовільної до довільної у процесі цілеспрямованої мнемічної діяльності. «Коли спочатку щось «само по собі запам'ятовується і відтворюється» у наступних діях, то потім (починаючи з середнього шкільного віку) ці процеси стають особливими мнемічними, репродуктивними діями, певні способи виконання яких формуються поступово» [37, с. 139].

Перше число в квадратних дужках означає номер джерела зі списку використаної літератури, друге – номер сторінки, з якої взято цитату. Отже, якщо використовується такий спосіб, то доцільно згадувати прізвище автора лише при першому цитуванні, а при наступних можна обмежитися лише позначеннями у квадратних дужках. Це економить місце.

Допускається також посилання у вигляді зносок внизу сторінки, на якій розміщена цитата, але коли виходити з міркувань економії, цей спосіб є менш ефективним.

Застереження У «Списку використаних джерел» мають бути лише справді використані наукові праці, тобто ті, на які є посилання у тексті роботи.

Оформлення таблиць і рисунків. По-перше, будь-яка таблиця і рисунок (схема, діаграма) має розкривати суттєві моменти вашої роботи і, що найважливіше, спрощувати сприймання, а не ускладнювати його.

По-друге, всі таблиці й рисунки мають бути підписаними. Загалом, у цьому посібнику ми намагалися дотримуватися вимог оформлення, тому ви можете подивитися як підписувати таблиці та рисунки. Загальні правила такі: таблиця підписується зверху, рисунок – знизу; перша цифра в номері – номер розділу, друга – порядковий номер таблиці чи рисунка в межах даного розділу.

Підсумок, як і вступ, має займати одну сторінку тексту. Спочатку варто одним реченням чи абзацом дати загальну характеристику вашій роботі і того, що вона вам дала. А далі, після фрази на зразок «Аналіз прореферованих джерел дає підстави для таких висновків», ставиться двокрапка і маркованим списком йдуть висновки. Ще раз нагадаю, що висновки мають відповідати поставленим завданням.

Список використаних джерел оформлюється в алфавітному порядку із зазначенням прізвищ та ініціалів автора, назви роботи, назви видавництва, року видання, кількості сторінок. Залежно від того, чи це книга, чи журнальна стаття, чи розділ колективної монографії, є деякі тонкощі в оформленні, які достатньо важко пояснити, краще показати.

Приклад.

1. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2006. – 320 с.
2. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.
3. Моляко В.О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини // Практична психологія і соціальна робота. – 2004. – № 8. – С. 1-4.
4. Shotter J. Social accountability and selfhood. – Oxford, 1984. – 253 p.

Розберіться, де ставиться одна коса риска, а де – дві, де «С.» – велике, а де «с.» – маленьке, і дотримуйтеся цих правил неухильно, хоч якими б дивними вони вам не здавалися.

IV. Як оформити реферат? Найважче молодими людьми сприймаються прописні істини щодо стандартних правил оформлення. Скільки часу пішло у викладачів на «боротьбу» з бантиками, фломастерним живописом, завантаженими з Інтернету картинками та іншими прикрасами, призначення яких – прикрити вбогість, а то й відсутність думки... Але природно й те, що студенти-першокурсники хочуть бути стильними. То – будь ласка! Текст реферату відноситься до наукового стилю, ознаками якого є мінімалістична форма і глибокий зміст. Зміст, тобто арсенал аналітико-синтетичних прийомів, послідовність думок, багатство семантичних засобів, аргументовані висновки – ось що на першому місці в рефераті. А ще – вдале використання наукової термінології. А ще – таке оформлення прореферованої літератури, яке дозволило б Вам скористатися цим текстом через багато років, не звертаючись повторно до першоджерел. Час і зусилля потрібно економити. Прийміть на віру, бо у юнацькому віці це зовсім не очевидно: безмежне життя попереду, а часу – океан... Але ж розумні вчать на чужих помилках і чужому досвіді, чи не так?

У навчальному посібнику «Курсові роботи з психології» я вже описав правила оформлення і, виходячи з принципу економії часу, не думаю, що для рефератів вони мали б бути іншими []. Дозволю собі лише мінімально адаптувати власний текст.

Титульна сторінка оформляється шрифтом чорного кольору і не містить рамок, віньєток та інших елементів декору (див. рис.1.1.).

На першій сторінці міститься зміст, який відображає структуру реферату (див. рис.1.2.). Обов'язково проставляються сторінки, на яких починаються вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел.

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

РОЗВИТОК ДОВІЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ

Реферат
зі вступу до спеціальності
студента 15 групи
соціально-психологічного
факультету
**Килимника Івана
Васильовича**

ЖИТОМИР - 2012

86

Вступ.....1

I розділ

Рис.1.1. Оформлення титульної сторінки реферату

Параметри й особливості комп'ютерного набору й друку реферату.

Параметри сторінки: А4 (297x210 мм.), верхнє і нижнє поля – 2,5 см; лівє поле – 3,5 см; правє поле – 1,5 см. Шриффт – Times New Roman*, кегль – 14, інтервал – 1,5. Назви розділів і підрозділів (параграфів) виділяються напівжирним шрифтом. Нумерація сторінок – у правому верхньому кутку аркуша. Задля економії паперу варто роздруковувати текст на обох сторонах аркуша.

Оформлення реферату у вигляді брошури. Вам, як майбутнім психологам, мабуть цікаво спостерігати за проявами інерції мислення.

Ось як буває Археологи колись ще поламають голови над тим, чому реферати ваших старших товаришів такі односторонні (маю на увазі – надруковані з одного боку аркуша паперу; інший бік при цьому – чистий). Буде багато екзотичних гіпотез, а єдино правильна відповідь – найпростіша: раніше, коли друкували тексти на друкарській машинці, літери пробивалися, протискалися на інший бік аркуша і друкувати на ньому, і, тим більше, читати, було неможливо.

Вже більше 20 років тексти друкуються за допомогою комп'ютерів і лазерних принтерів, а так ніхто й не наважився друкувати з обох сторін аркуша. А це й економія паперу (на 300%!), і, взагалі, такі зшитки сприймаються як більш довершені, схожі на справжню книгу.

Порада Деякі принтери мають спеціальні опції, використовуючи які можна роздрукувати набраний у форматі А4 текст у вигляді брошури формату А5. Це саме можна зробити, використовуючи функцію Microsoft Word «дзеркальні поля». Але найкраще користуватися простою програмою ClickBook 7.0., яку легко знайти в мережі Internet. Отже, замість древніх манускриптів ви можете отримати сучасні брошури. Але за однієї умови – якщо це буде схвалено рішенням кафедри. Якщо ж ні – то заспокоюйте себе тим, що повага до людей (а це особистісна і професійна цінність майбутніх психологів) включає в себе і толерантне ставлення до інерційності їх мислення.

Використання можливостей комп'ютера в оформленні реферату*

Використання функції «зміст». Зміст реферату можна робити за допомогою таблиці з невидимими межами. Але це не дуже зручно, оскільки постійно виникають проблеми з нумеруванням сторінок. Краще один раз і назавжди навчитися й робити так:

- оформіть заголовки розділів та підрозділів за допомогою «стилів»: меню «Вид» → «Область задач», або значок **AA** на панелі форматкування. До назв розділів застосуйте стиль «Заголовок 1», до назв параграфів – стиль

* Рекомендую користуватися й іншим поширеним шрифтом – Arial, особливо в тих випадках, коли ви збираєтесь оформляти ваш реферат у вигляді брошури. Крім того, на екрані монітора Arial відображається чіткіше і, відповідно, менше втомлюються очі.

* Хто боїться, може цей підрозділ не читати: реферат можна написати й без комп'ютера. Друкарська машинка і рахівниця – це виглядає зараз дуже самотньо.

«Заголовок 2», до назв підпараграфів – стиль «Заголовок 3». Решта тексту повинна бути написана стилем «Звичайний».

Зауважте, що вам прийдеється змінити параметри стилів у відповідності з вимогами до оформлення рефератів, але цьому нескладно навчитися, причому саме в цьому випадку доречно скористатися улюбленим вами методом проб і помилок;

- вже після того, як реферат став «стильним», поставте курсор на початок, там, де ви хотіли б, щоб був зміст, і виконайте такі магічні дії: меню «Вставка» → «Ссылка» → «Оглавления и указатели» → «Оглавление» → «Вставить»*.
І, о, чудо, – зміст з'явився сам собою, навіть з номерами сторінок. Щоправда, можуть бути й прикри несподіванки – зміст виділений сірою заливкою, параметри оформлення не такі, як нам хотілося б. Щодо заливки – не переймайтеся, вона не продруковується. А щодо параметрів тексту – все у ваших руках. У меню «Оглавление» найкраще вибрати крапковий заповнювач «.....», виставити рівні структури (у нашому випадку – «2»), а за допомогою опції «Изменить» – змінити параметри тексту будь-якого з рівнів структури;
- найголовніше в усій цій, на перший погляд, марудній процедурі те, що як би ви потім не змінювали текст, буде автоматично змінюватися й зміст, разом із номерами сторінок. Для цього достатньо клікнути по змісту правою клавішею «миші» та вибрати опцію «Обновить поле» – і перед вами новий варіант змісту.

Використання функцій «гіперпосилання» та «сортування». Ці функції дуже зручні для оформлення списку літератури і посилань на наукові праці, які робляться в тексті. Для початку потрібно оформити список використаних джерел, як це і належить, в кінці вашого реферату. Стежте лише за правильністю оформлення бібліографії. Розмістіть за алфавітом цитовані джерела. Для цього вам спочатку необхідно автоматично виставити нумерацію «Формат» → «Список» → «Нумерованный». Після цього за допомогою меню «Таблица» → «Сортировка» ви легко розставляєте статті та книги в алфавітному порядку.

А тепер у тому місці тексту, де ви хочете зробити посилання на ту чи іншу наукову працю, у квадратних дужках необхідно поставити курсор і вибрати меню «Вставка» → «Ссылка» → «Перекрестная ссылка». Далі простежте, щоб у вікні, яке відкрилося, були виставлені позначки на опціях «Вставить как гиперссылку», «Тип ссылки» – абзац, «Вставить ссылку на» – номер абзаца.

У цьому ж вікні ви побачите всі автоматично пронумеровані списки, які є у вашій роботі. Вам залишається лише вибрати з переліку літературних джерел потрібне і натиснути «Вставить». У чому ж ефект? Та в тому, що коли ви додаєте нові джерела й автоматично розставляєте їх за алфавітом, їх порядковий номер у посиланнях також автоматично змінюється. Спробуйте – не пожалкуєте.

* Звичайно ж, мені, як очевидно й вам, хотілося б щоб *Microsoft Word* був українізованим, але...

Таблиця 1. Типові помилки, що знижують якість реферату

<i>Вид помилки</i>	<i>Зміст помилки і коментарі</i>
надто широке формулювання теми	<i>як наслідок, поверховий, беззмістовний (бо не можна всього охопити) реферат</i>
неструктурованість реферату чи порушення логіки структурування	<i>фрагментарність, непослідовність, відсутність логічних зв'язків у викладі матеріалу</i>
відсутність аналізу (рефлексивного, персонологічного, генетичного, структурного, термінологічного, порівняльного)	<i>див. матрицю на ст..</i>
несумірність рівня реферованого тексту і узагальнень, що їх робить студент	<i>проблема, як правило, у рівні розвитку мисленнєвих операцій студента і володіння понятійно-термінологічним апаратом. Лікується написанням «рефлексивних» рефератів (див. ст. ???) та словниками</i>
неправильні посилання на авторів і цитування (мається на увазі як оформлення, так і доцільність)	<i>це може вказувати і на схильність студента до плагіату, і на незнання правил оформлення роботи, і на несформованість мислення</i>
недоцільні схеми, рисунки та таблиці	<i>основне правило: схеми, рисунки та таблиці мають не ускладнювати, а полегшувати сприймання тексту</i>
необґрунтованість висновків (зроблені без зв'язку з текстом) чи їх відсутність	<i>тут, здається, все ясно</i>
оцінні (подобається – не подобається), а не аналітико-синтетичні висновки	<i>реферуючи, ви маєте зіставляти і протиставляти, виокремлювати головне і другорядне (у контексті вашої теми, звісно), групувати й робити узагальнення – ось зміст вашої роботи. А те, що реферовані джерела як вишукані інтелектуальні продукти вам подобаються, зрозуміло само собою</i>
орфографічні, пунктуаційні, граматичні і стилістичні помилки	<i>для окремих студентів, на жаль, є відкриттям те, що грамотно писати треба не лише на уроках української мови. Для того, щоб отримувати вищу освіту, потрібно мати середню.</i>

Список використаних джерел

1. Басаков М.И. От реферата до дипломной работы. Рекомендации студентам по оформлению текста. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. – 64 с.
2. Ивин А.А. Искусство правильно мыслить
3. Музика О.Л. Курсові роботи з психології: навчальний посібник. – К.: «Освіта України», 2009. – 104 с. (з грифом МОН України)
4. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: практикум: навч. посібник / Подоляк Л.Г., Юрченко В.І.. – К. : Каравела, 2008. – 336 с.
5. Францифоров Ю.В., Павлова Е.П. От реферата к курсовой, от диплома к диссертации: Практическое руководство по подготовке, изложению и защите научных работ. – М.: Книга сервис, 2004. – 128 с.
6. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник / В. М. Шейко. – 5-те вид., стереот. – К.: Знання, 2006. – 307 с.
7. uk.wikipedia.org/wiki/Реферат
8. Шейко В. М., Кушнарченко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Знання-Прес, 2002. — 295 с.

ДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ НАУКОВОГО СТИЛЮ ПРИ НАПИСАННІ РЕФЕРАТУ

Повна назва та автор	Вихідне джерело	Джерела з описом та прикладами застосування
<p>Вимоги до наукового стилю (Онуфрієнко Г.С.)</p>	<p>Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови: Навч. посібник.. – К.: «Центр навчальної літератури», 2006. – С. 174-184; 244-254; 263-266.</p>	<p>Гінзбург М. Система правил українського ділового та наукового стилю // Укр. мова. – 2006. - №2. – С. 30-43.</p> <p>Данилович О.Д. Статистичні характеристики семантичної сполучуваності прикметників з іменниками в науковому стилі / О.Д. Данилович // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – Житомир, 2010. – Вип.51. – С. 100-104.</p> <p>Удод Л.В. Мовні кліше в діловому тексті [Текст] / Л.В. Удод // Вивчаємо укр. мову та літературу: наук.-метод. журнал. – 2011. - №11. – С. 21-27.</p>

МОВНІ / МОВЛЕННЄВІ СТАНДАРТИ-КЛІШЕ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ У РЕФЕРАТАХ

- У першому розділі аналізується (що?)...
- Характеризуючи (що?)..., автори зазначають ...
- Висвітлюючи (які?)... питання, автори підкреслюють (що?)...
- Другий розділ скеровано на розв'язання (якої?)... проблеми...
- Актуальне питання (про що?)... досліджується комплексно, а саме: ...
- Автор наводить переконливі доводи на захист (чого?)...
- У третьому розділі простежується (що?)...
- Також наводиться (що?)...
- Авторами обґрунтовується (яка?)... концепція...
- При цьому підлягає критиці (що?)...
- Четвертий розділ розкриває (що?)....
- Автори залучають додаткові матеріали (про що?)...
- Висвітлюються хід і результати експерименту (чого?)...

- У п'ятому розділі йдеться (про що?)...
- Розв'язуються, зокрема, такі питання, як ...
- Автори з'ясовують (що?)...
- Шостий розділ містить (що?)...
- Порівнюються й аналізуються різні точки зору (кого? на що?)...
- Наводиться яскравий ілюстративний матеріал для спростування (чого?)...
- У сьомому розділі підбиваються підсумки стосовно (чого?)...
- Формулюються завдання, зокрема..., що визначають перспективи дослідження цієї проблеми...
- Узагальнюються результати (якого?) експерименту...
- Висвітлюється значення (чого?)... в контексті (чого?)...
- У статті висвітлюється складна проблема (чого?)...
- Автор підкреслює винятково важливе значення (чого? для чого?)...
- Ураховуючи (що?)..., автор вважає, що...
- На думку автора, ...
- Свої твердження автор перевіряє (чим? на чому?)...
- У статті підкреслюється (що?) ...
- За результатами здійсненого дослідження автор дійшов висновку, що...
- У заключній частині сформульовано принципи (чого?)... і наведено рекомендації, а саме: ...
- Книгу присвячено актуальній проблемі -...'
- Зазначаючи цілі та завдання дослідження, автори констатують (що?)...
- Послідовно простежуючи (що?) ... , авторський колектив завершує ґрунтовний аналіз висновком: «...»
- При цьому підкреслюється необхідність (чого?) ... , зокрема...
- Також висвітлюються такі питання, як...
- Книгу, що складається з трьох глав, підготовлено авторським колективом за науковою редакцією (кого?)...
- У першій главі йдеться (про що?)...
- Автори ретельно аналізують закономірності (чого?)...
- Розмежовуються поняття (чого і чого?)...
- Особливу увагу надано питанню про роль (чого?)...
- Другу главу присвячено проблемі (чого?) ...
- На думку авторів,...
- Автори наводять переконливі приклади (чого?) ...
- Увагу акцентовано на питанні (про що?)...
- Ураховуючи (що?)..., автори всебічно і комплексно аналізують у третій главі (що?...)...
- Зазначається, зокрема, (що?)...
- Автори наводять розроблену й апробовану ними концепцію (чого?)...
- Думки обґрунтовуються {чим?}...
- Формулюються висновки (про що?)...
- Науковий збірник «...» складається з 29 статей, об'єднаних актуальною проблемою

- Статті згруповано за трьома розділами: ...
- У статтях першого розділу висвітлюються різні аспекти актуальної в гуманітарній сфері проблеми (чого?)...
- Зокрема, (ким?) ... досліджено (що?) ...
- Статті другого розділу містять нову наукову інформацію стосовно (чого?) ...
- Автори цих статей аналізують (що?) ...
- Також побіжно розв'язуються такі актуальні питання, як (що?)...
- До третього розділу включено статті, в яких представлено результати дисертаційних досліджень (чого?)...
- На особливу увагу заслуговує наукова стаття доктора філологічних наук, професора (кого?) ..., у якій, зокрема, пропонується розв'язання в оригінальний спосіб питання, яке давно є на часі.

МОВЛЕННЄВІ СТАНДАРТИ-КЛІШЕ ДЛЯ НАУКОВОГО РЕФЕРУВАННЯ

<i>Вступна частина реферату</i>	
Робота Монографія Колективна монографія Брошура Збірник статей Стаття Низка статей	висвітлює проблему... є результатом (чого?)... є узагальненням (чого?)... містить (що?)... складається (з чого?)... представляє собою (що?)... висвітлює (що?)...
<i>Основна частина реферату</i>	
Аналізується / Аналізуються	актуальна (нова, важлива...) проблема система (чого?)... сутність та форми (чого?)... роль (чого в чому?)... структура та зміст (чого?)... різні точки зору (на що?)... результати (чо/о?)... (які?)... протиріччя (в чому?)... механізми (чого?)... природа (чого?)... (яка?) ... природа... коло проблем (чого?)...
Наводиться / Наводяться	(яка?)... теорія... загальна характеристика (чого?)... результати (чого?)... вагомий статистичний матеріал стосовно (чого?). аналіз (чого?)...

	<p>(які?) ... відомості... відомості (про що?)... дані (про що?)... характеристики (чого?)... (яка?) ... класифікація... класифікація (чого?)... типологія (чого?)... дефініція (чого?)... тлумачення (чого?)...</p>
<p>Викладається / Викладаються</p>	<p>яка?)... теорія... концепція (чого?)... проблеми (чого?)... загальні норми (чого?)... підходи до розв'язання (чого?) суть (чого?)... принципи (чого?)... правила (чого?)... погляди (на що? кого?)... аргументи на користь (чого?)... контраргументи... тези доповіді (чого?)...</p>
<p>Досліджується / Досліджуються</p>	<p>(яка?) ... проблема ... проблема (чого?)... низка (яких?) проблем ... процес (чого?)... (який?)... процес... (які?) ... функції... зміст і форми (чого?)... такі проблеми, як... застосування (чого в чому?) зрушення (в чому?)... чинне законодавство... форми і методи (чого?)... (які?)... питання... (які?)... категорії... (яка?) ... парадигма ... стан (чого?)...</p>
<p>Обґрунтовується / Обґрунтовуються</p>	<p>(яка?)... теорія... теза (про що?)... погляди науковців (на що? стосовно чого?)... (яка?) ... доктрина... точка зору практиків (на що?)... (яка?)... концепція...</p>

	<p>(яка?) ... позиція законодавця... позиція законодавця (на що? стосовно чого?)... перспективи (чого?)... авторське розуміння (чого?)... система (чого?)... шляхи розв'язання (чого?)...</p>
<p>Узагальнюється / Узагальнюються</p>	<p>(який?)... досвід... досвід (кого? чого?) висновки (кого? про що?)... результати (якого?)... дослідження... результати дослідження (чого?)... результати (якого?)... експерименту... матеріали (якого?)... дослідження ... експериментальні дані... статистичні дані... матеріали науково-практичної конференції.. результати кредитно-модульної системи ... матеріали дослідження (ким? чого?)...</p>
<p>Висвітлюється / Висвітлюються</p>	<p>(яка?) ...теорія... теорія (чого?)... висновки (кого? про що?)... закономірності (чого?)... тенденції (чого?)... (яка?) ...проблема... проблема (чого?)... система (чого?)... (яка?)...концепція... концепція (кого? чого?)... хід та результати (чого?)... роль (чого? у чому?)... (які?) ...питання... зміст (якого?)... поняття... сутність (чого?)... можливості (чого?)... (які?)...реалії та (які?)...перспективи перспективи (чого?)...</p>
<p>Підлягає / Підлягають</p>	<p>критиці (яка?)... теорія критиці теза (про що?)... аналізу (який?)... експеримент (якому?)... аналізу подальшому обговоренню перевірці на практиці...</p>

	<p>додатковому аналізу (що?)... обговоренню...обґрунтуванню...</p>
<p>Розглядається / Розглядаються</p>	<p>(яка?)... проблема проблема (чого?)... особливості (чого?)... ознаки (чого?)... структура (чого?)... співвіднесеність (чого? з чим?)... зв'язок (чого? з чим?)... сутність (чого?)... основні принципи (чого?)... засади (чого?)... (які?)... аспекти... аспекти (чого?)... шляхи розв'язання (якої?)... проблеми механізми (чого?)...</p>
<p>З'ясовується / З'ясовуються</p>	<p>причини (чого?)... сутність (чого?)... (яка?)... проблема... особливості (чого?)... умови (чого?)... (які?)... принципи... сутність (чого?)... і характер (чого?)... природа й структура (чого?)... функції (чого?)... основні принципи (чого?)... (яка?)... позиція... позиція (кого? в чому?)... місце і роль (чого? в чому?)... помилковість (чого?)... недостатність (чого?)... параметри (чого?)... напрями дослідження (чого?)... закономірності (чого?)...</p>
<p>Міститься / Містяться</p>	<p>виклад теорії (кого?)... аналіз (чого?)... основні положення (чого?)... (які?)... принципи... принципи (чого?)... характеристика (чого?)... огляд (чого?)...</p>

<p>Зіставляється/ Зіставляються</p>	<p>різні підходи до розв'язання (чого?)... наукові концепції (кого? чого?)... результати (чий? чого?) ... погляди (кого? на що?)... (які?) ... якості... (які?) ... ознаки... ознаки (чого?)... (які?)... функції... особливості (чого?)... дефініції (чого?)...</p>
<p>Характеризується/ Характеризуються</p>	<p>сутність (чого?)... сучасний етап (чого?)... значення (чого?)... механізм (чого?)... співвіднесеність (чого?)... основні напрямки (чого?), особливості (чого?)... передумови (чого?)... (які?) ... якості... якості (чого?)... зміст (чого?)... попередні етапи (чого?)... (які?) ... причини... причини (чого?)... принципи (чого?)...</p>
<p>Встановлюється / Встановлюються</p>	<p>закономірність (чого?)... нове поняття (чого?)... (яка?) ... тенденція... тенденція (чого? до чого?)... основні закони (чого?)... принципи (чого?)... необ'єктивність (чого?)... неправомірність (чого?)... системні ознаки (чого?)... (які?) ... параметри... першоджерело (чого?)...</p>

Відслідковується/ Відслідковуються	процес (чого?)... (які?)... процеси... логіка (чого?)... (які?)... факти... причини (чого?)... (які?)... тенденції... (які?)... можливості... можливості... (чого?)... періодичність (чого?)... умови (чого?)...
Ілюструється / Ілюструються	(які?)... висновки... тенденція (до чого?)... позиція автора стосовно (чого?)... авторські погляди (на що?)... (які?)... закони... закономірності (чого?)... способи розв'язання (чого?)... методика (чого?)... (яка ?) теза ...
Пропонується / Пропонуються	нові підходи (до чого?)... шляхи розв'язання (якої?) ... проблеми... підвищення ефективності (чого?)... регламентувати (що? як?)... класифікація (чого?)... нова методика дослідження (чого?)... здійснити (що?)... рекомендації щодо (чого?) ... (який?)... план ... план (чого?)...
Підкреслюється / Підкреслюються	актуальність (чого?)... важливість (чого?)... дискусійність (якого?) ... питання... складність розв'язання (чого?)... необхідність (чого?)... (які?) ... питання ... протизаконність (чого?)... суперечливість (чого?)... перспективність (чого?)...
Спростовується / Спростовуються	(яка?) ... теза... теза(про що висновок (про що?)... погляди (на що?)... точка зору (кого? на що?)... висновок (про що?)...

	аргумент стосовно (чого?).. гіпотеза щодо (чого?)...
Констатується / Констатуються	у цьому зв'язку (що?)... (які?)... факти... факти стосовно (чого?)... причини (чого?)... дискусійність (чого?)... невирішеність (якої?) ... проблеми. нерозв'язаність (чого?)...
Доводиться / доводяться	теза (про що?)... актуальність (чого?)... правомірність (чого?)... справедливість твердження (кого? про що?)... (яка?) ... гіпотеза... гіпотеза (про що?)... (які?) ... припущення... припущення стосовно (чого?)... реальність розв'язання проблеми щодо (чого?)..
Підтримується / Підтримуються	версія (кого? чого?)... (яка?)... версія... точка зору (кого? на що?)... (яка?)... концепція... (яка?) ... доктрина... думка (кого?) стосовно (чого?)... класифікація (кого? чого?)... пропозиції (кого? чого?)... позиція (кого? відносно чого?)...
Формулюється / Формулюються	принципи (чого?)... завдання, зокрема... (який?) ... закон... закони (чого?)... (яке?) ... правило... правила (чого?)... висновки (про що?)... рекомендації стосовно (чого?). позиція щодо (чого?)... (яка?)... теорема ...

МОВНІ ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ НАУКОВОГО ТЕКСТУ

<i>Функції смислових відношень між</i>	<i>Лексичні засоби для поєднання інформації</i>
Тотожність, близькість суб'єкта, об'єкта дії або місця дії	Він; цей; той (самий); такий (самий); такий; у(в)се це; (в)усі ці; це все; тут; там; усюди; скрізь; вище; нижче;
Причини і наслідки, умови і наслідки	і; та; але; проте, однак; (і) тому; тому що; бо; поскільки; звідси...; звідки йдеться...; в(у)наслідок цього...; в(у) результаті...; в(у) залежності від...; в(у) зв'язку з цим; згідно з ...; відповідно до...; за таких умов...; за такої умови...; через...; в(у) такому випадку...; (а) якщо (ж)..., то це свідчить про...; вказує на...; засвідчує, що...; дає можливість...; дозволяє...; сприяє...; має значення...; якщо..., то...;
Часова співвіднесеність і порядок викладення інформації	спочатку (насамперед, у(в) першу чергу) з'ясуємо...; передусім зазначимо...; наступним кроком у дослідженні...; одночасно; в(у) той же час; тут же; поряд із цим; попередньо; раніше; вище; ще раз; знову; в(у) подальшому; в(у) наступному; по-перше; по-друге; по-третє; по-п'яте; зараз; наступними роками; останнім часом; нарешті; на завершення; насамкінець; у(в)продовж; останніми роками;
Всебічний розгляд об'єкта (з точки зору типовості, конкретності, сутності тощо)	з точки зору; в(у) цьому розумінні; взагалі; зокрема; як правило; в(у) тому числі; в основному; практично, по суті; з одного боку; ...; з іншого боку...; крім того...; крім цього...; окрім...; у (в) контексті...; за концепцією...; між іншим...; більше того...;
Зіставлення і протиставлення інформації	однак, проте; але, та, також, як..., так само...; так само, як і...; як..., так і...; не лише..., але й; порівняно; у протилежність, напротивагу, навпаки, аналогічно, також, таким же чином, з одного боку, з іншого боку, в(у) той же час, як; між тим, як; в(у)

	той час, як; разом із тим, тим паче, інакше, по-інакшому, саме так;
Виокремлення частин висловлювання	головне, зупинимось на головному, необхідно зазначити, маємо підкреслити (зазначити); слід мати на увазі (враховувати); треба врахувати; характерно, що...; лише...; виключно це...;
Доповнення або уточнення інформації	також, і, при чому, при тому, разом із тим, крім того, понад (що?), більше того, до речі, між іншим, головним чином, особливо, точніше, скоріше, йдеться про, мається на увазі, по суті, у цьому (відомому) сенсі, справа в тому, що, втім, все-таки, повернемося до теми, тим паче, що...; у(в) тому числі, у випадку, тобто, а саме; саме;
Зв'язок між попередньою та наступною інформаціями	(як) сказано,... показано,... зазначено, ... встановлено, ... (було) одержано, ... виявлено,... знайдено,... з'ясовано, ... як свідчать дані, на підставі даних, з таблиці (діаграми) виходить, (можна) встановити, у(в)раховуючи (що), як видно з таблиці, як зазначено у таблиці (схемі), (як), (уже) у(в)казувалося вище, ... зазначалося раніше, ... підкреслювалося, ... вище(нижче) наведено, вище йшлося про..., згідно з цим, відповідно до цього, у зв'язку з цим, у зв'язку з вищевикладеним, названий, останній, попередній, відповідний, вищеописаний, вищевказаний, вищезгаданий, вищенаведений, введений, виведений, доведений, класифікований, завершений, викладений, знайдений, описаний, визначений, відмічений, перерахований, ієрархізований, побудований, наведений, застосований, розглянутий, зроблений, сформульований, у(в)становлений, такий, такий самий, подібний, аналогічний, схожий, такого ж роду, подібного типу, наступний, який наведено, розглядуваний; той, що аналізується; один з них, деякі з них; більша частина, більшість; далі з'ясуємо; у такий же спосіб;
Об'єктивна оцінка інформації	природно, само собою зрозуміло, безперечно, безсумнівно, очевидно, навряд чи, начебто, у дійсності, насправді, дійсно, правда; точніше; зрозуміло..., але...; безсумнівно, але...; швидше за все, на перший погляд, врешті-решт, зрештою, дослідження показало, досвід (розрахунки, аналіз) підтвердив..., згідно з поглядами, встановлено, підраховано, можна припустити, невідомо, як відомо, загальновідомо;

Суб'єктивна оцінка інформації	думається; думаємо, що...; здається, що...; на наш погляд, за нашим переконанням, уявляється вірогідним (правомірним), викликає сумнів..., точка зору автора, спадає на думку, вірогідно, й(і)мовірно;
Узагальнення, висновок, підсумок	таким чином, відтак, отже, тож, у (в) цілому, коротше кажучи, у підсумку, в результаті, у кінцевому рахунку, у зв'язку з цим виходить, так що, усе це свідчить про те, що... (звідси) впливає..., є зрозумілим, що... (з цього) ясно, що..., є очевидним, що... (це) дозволяє зробити висновок..., зводиться до того, що... , свідчить про... нарешті, на завершення, сформулюємо висновок, одним словом, підбиваючи підсумки, резюмуючи;
Ілюстрація зазначеного	наприклад, так, як приклад, прикладом може слугувати, наведемо приклад, проілюструємо яскравими прикладами, розглянемо приклад, про що можна судити за...; продовжимо ілюструвати...; наведемо найяскравіший приклад...; проаналізуємо типові приклади; унаочнимо, візуалізуємо;
Введення нової інформації, у тому числі питальними та риторичними реченнями	Які основні характеристики закону? У чому полягає новизна роботи? Розглянемо такі випадки. Наведемо такі факти. Наведемо кілька нових аргументів. Зупинимось детальніше на... Приступимо до... Перейдемо до питання про... Постає (виникає) питання про... Припустімо... Досить згадати (вказати)... Основні переваги цього методу... Деякі додаткові зауваження стосуються... Кілька слів про перспективи дослідження: ...

АЛГОРИТМІЧНИЙ ПРИПИС ДО СКЛАДАННЯ НАУКОВОЇ ДОПОВІДІ (МОНОЛОГУ)

1. З'ясуйте мету і завдання свого монологу з урахуванням складу слухацької аудиторії.
2. Уточніть його тему та визначте її змістові межі.
3. Доберіть і ретельно опрацюйте наукову літературу різними видами читання (оглядовим, пошуковим, суцільним).
4. Складіть деталізований план доповіді (монологу).
5. Визначте проблеми дискусійного характеру та принципи їх презентації.
6. Доберіть фактичний матеріал (у т.ч. можливі таблиці, діаграми, графіки, схеми тощо) до кожного пункту розробленого плану.
7. Спрогнозуйте можливі запитання слухачів і підготуйтеся до їх висвітлення під час доповіді чи обговорення.
8. Лаконічно й однозначно та відповідно до мети доповіді сформулюйте висновки.
9. Продумайте оригінальну (наприклад, несподівану для слухачів інформацію, що може здивувати їх) вступну частину доповіді.
10. Визначте місця для риторичних і проблемних запитань, логічних пауз тощо.
11. Оформіть у письмовому вигляді матеріали доповіді.
12. Перевірте матеріали доповіді на відповідність основним вимогам: логіці викладу, точності інформації, чинним мовним/мовленнєвим нормам.
13. Виголосіть, не спираючись на текст, окрім плану і цитат, доповідь вдома перед уявними (в цьому разі запишіть монолог на відеомагнітофон або диктофон) чи реальними слухачами.
14. Здійсніть самоконтроль виконаної роботи при огляді відеокасети.
15. Відредагуйте (у разі потреби) текст, підготовленої доповіді.

АЛГОРИТМІЧНИЙ ПРИПИС УЧАСНИКУ НАУКОВОЇ ДИСКУСІЇ

1. Визначте для себе «межі теми» дискусії та переконайтеся, чи всі слова і поняття теми та проблеми дискусії ви чітко й повно розумієте (у разі потреби скористайтеся авторитетними науковими й словниково-довідковими виданнями).
2. З'ясуйте основні структурні компоненти дискусії та їх роль в обговоренні означеної теми:
 - початок (встановлення контакту із співрозмовниками; визначення мети, проблем та актуальності дискусії; активізація уваги);
 - інформування (виклад інформації в обраний спосіб: повідомлення, пояснення, опис, характеристика);
 - власне дискусія: аргументація (коректне наведення доказів на захист сформульованих тез);
 - контраргументація (коректне наведення доказів для нейтралізації антитез, заперечень, непогоджень із співрозмовником);
 - прийняття рішення;
 - підбиття підсумків.
3. Визначте джерела інформації з дискутованої теми, детально ознайомтеся з ними й зафіксуйте найважливішу інформацію (тези, аргументи) до кожного із структурних компонентів дискусії.
4. Порівняйте точки зору різних авторів і вибудуйте свій погляд на дискутовану проблему або приєднайтеся до певної тези чи позиції автора.
5. Побудуйте свої дії як учасника дискусії за п'ятьма законами організації мисленнєво-мовленнєвої діяльності (концептуальний, моделювання слухацької аудиторії, стратегічний, тактичний, мовленнєвий).
6. Спрогнозуйте вірогідні заперечення і зауваження співрозмовника та визначте можливі контраргументи й оптимальну форму реакції на них з метою переконання.
7. Оберіть коректні прийоми утримання уваги співрозмовників і дотримуйтесь правил цивілізованого спілкування.
8. Визначте можливі варіанти завершення дискусії та оберіть найдоцільніший із них.
9. Проаналізуйте свою мисленнєво-мовленнєву діяльність під час дискусії, зробіть аргументовані висновки та сформулюйте стислі поради й

рекомендації для себе як дискутанта на майбутнє.

3.2. ПРИКЛАД ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО ЗАВДАННЯ З КУРСУ «ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ»

Професійно-орієнтоване завдання

Вам необхідно написати реферат з курсу «Вступ до спеціальності» на тему: «Класифікація методів дослідження самооцінки молодших школярів у навчальному посібнику О.Л. Музики, І.С. Загурської «Самооцінка і розвиток творчих здібностей»». Реферат має бути написаний українською мовою та виконаний на комп'ютері з дотриманням відповідних вимог.

Обов'язкова програма при виконанні завдання:

1. Оформіть титульну сторінку реферату.
2. Складіть розгорнутий план реферату.
3. Напишіть вступ, у якому зробіть загальний огляд проблеми та виділіть конкретні завдання.
4. Розкрийте зміст основної частини реферату, не забуваючи правильно оформляти посилання на використані першоджерела.
5. Напишіть висновки, які мають відповідати темі реферату та поставленим завданням.
6. Оформіть список використаних джерел із дотриманням правил складання бібліографії.

ХІД РОБОТИ НАД ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИМ ЗАВДАННЯМ

(алгоритм модифікований відповідно до специфіки навчальної дисципліни)

I. ЕТАП ПЕРВИННОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

1.1. Категоріально-термінологічне до визначення завдання

Для того, щоб написати реферат, буду діяти за таким алгоритмом:

1. Уважно прочитаю методичні рекомендації до написання реферату.
2. Визначу вид реферату.
3. Підберу літературу, у якій розкривається тема реферату. При підборі літератури скористаюсь бібліотечними каталогами (алфавітним, предметним або систематичним).
4. Опрацюю літературні джерела, користуючись порадами до конспектування першоджерел, представленими в інструктивно-методичних матеріалах до курсу «Вступ до спеціальності».
5. Виділю конкретні завдання реферату.

II. ПЛАНОВО-ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП

2.1. Аналіз власного досвіду виконання подібних завдань при вивченні навчальних дисциплін та проходженні практик

Дисципліна	Модуль	Тема	Зміст питань
Загальна психологія	Психологія особистості	Самосвідомість особистості	1. Самосвідомість особистості: функції, структура, розвиток.

Дисципліна	Модуль	Тема	Зміст питань
			2. Категорія «Я» в психології. 3. Я-концепція та образ Я. Самоповага особистості. 4. Самооцінка та рівень домагань особистості.

2.2. Складання розгорнутого плану виконання завдання, підбір методів та аналіз ресурсів

Етап роботи	Методи та процедури	Необхідні ресурси
Формулювання теми реферату	Опрацювання літературних джерел, які розкривають аналізовану проблему	Бібліотечні каталоги (алфавітний, предметний або систематичний)
Складання розгорнутого плану реферату	Структурування опрацьованого матеріалу	Конспекти першоджерел
Написання вступу	Узагальнення опрацьованого матеріалу: здійснення загального огляду проблеми та виділення завдань реферату	Конспекти першоджерел. Правила та зразки формулювання компонентів вступу див. у джерелі: <i>Музика О.Л.</i> Курсові роботи з психології: методичні рекомендації. – 2-е вид., вип. та доп. – Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 19-26.
Розкриття змісту основної частини реферату	Теоретичний узагальнений аналіз проблеми з правильно оформленими посиланнями на використані першоджерела	Конспекти першоджерел. Правила та зразки оформлення посилань див. у джерелі: <i>Музика О.Л.</i> Курсові роботи з психології: методичні рекомендації. – 2-е вид., вип. та доп. – Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. –

Етап роботи	Методи та процедури	Необхідні ресурси
		С. 14-15.
Написання висновків	Узагальнення змісту реферату, які мають відповідати поставленим завданням	Текст реферату
Оформлення списку використаних джерел	Дотримання правил складання бібліографії	1. Бюлетень ВАК України. – 2008. - №3. – С. 9-13. 2. <i>Музика О.Л.</i> Курсові роботи з психології: методичні рекомендації. – 2-е вид., вип. та доп. – Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 35-36.

2.3. Передбачення проблемних моментів

Проблемні моменти	Причини виникнення	Шляхи уникнення
Не зацікавлення слухачів повідомленням під час захисту реферату	Відсутність чіткої структури повідомлення матеріалу та візуальних підкріплень поданої інформації	Завчасна підготовка структурованих тез доповіді. Використання у процесі доповіді схем, таблиць тощо

III. ЕТАП ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

3.1. Оформлення титульної сторінки реферату, змісту, основної частини, підсумку та списку використаних джерел.

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

**КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ САМООЦІНКИ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПОСІБНИКУ О.Л. МУЗИКИ, І.С. ЗАГУРСЬКОЇ
«САМООЦІНКА І РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ»**

Реферат
зі вступу до спеціальності
студентки 14 групи
соціально-психологічного
факультету
Василенко Марії Іванівни

Житомир - 2012
З М І С Т

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ САМООЦІНКИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД РІВНЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	4
1.1. Самооцінка як інтегрально-особистісне утворення.....	4
1.2. Диференціально-ситуаційний підхід до вивчення самооцінки.....	5
РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ САМООЦІНКИ	6
2.1. Дослідження самооцінки через аналіз рівня домагань.....	6
2.2. Зв'язок між Я-ідеальним та Я-реальним як показник самооцінки	7
2.3. Психосемантичний підхід до дослідження самооцінки.....	8
ПІДСУМОК	9
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	10

ВСТУП

Загальний огляд проблеми. У реферованій науковій праці автори підкреслюють важливість виділення основи для теоретичного аналізу самооцінки. Особлива увага акцентується на необхідності врахування такого критерію, як розвиток особистості. На думку О.Л. Музики, при дослідженні самооцінки важливо розуміти, яку самооцінку ми аналізуємо – ту, що вже склалася, чи ту, що тільки-но розвивається. В першому випадку обґрунтованим є погляд на самооцінку як *інтегрально-особистісне утворення*. А в другому випадку, коли йдеться про ранні етапи онтогенезу, підкреслюється перспективність та евристичність підходу, в центрі якого *ситуаційна самооцінка*. Зазначається, зокрема, що на відміну від ситуативної (нестійкої, мінливої, залежної від параметрів ситуації) ситуаційна самооцінка передусім відображає тенденції індивідуального розвитку, спосіб зв'язку з соціальною ситуацією розвитку і провідною діяльністю та напрямок розвитку здібностей.

О.Л. Музика, І.С. Загурська роблять огляд літератури з проблеми самооцінки та відмічають, що у вітчизняній психології склалася традиція аналізу самооцінки як комплексного особистісного утворення². Дослідження були спрямовані в основному на виявлення залежності самооцінки від рівня сформованості навчальної діяльності та міри орієнтації на способи діяльності і спілкування (Т.Ю. Андрущенко, А.В. Захарова); на зв'язок самооцінки зі шкільною успішністю (Г.І. Ліпкіна); на зв'язок самооцінки з рівнями рефлексії (І.Н. Семенов, С.Ю. Степанов). Аналіз самооцінки окремих складових структури особистості проводився переважно в контексті вивчення ціннісно-моральної сфери (Т.І. Фещенко, С.Г. Якобсон).

Аналізуючи особливості вивчення самооцінки в зарубіжній психології, автори виділяють дві основні групи досліджень: ті, що мають на меті виявлення впливу Я-концепції на успішність учнів та впливу успішності й взаємодії з учителем на формування Я-концепції школярів (А. Джерсїлд, А. Комбс, Дж. Стейнс), і дослідження, завданням яких є встановлення залежності самооцінки учнів від установки та очікувань вчителя (У.Джемс, М. Розенберг). Підкреслюється, що на відміну від вітчизняної, у зарубіжній психології більш поширеними є дослідження самооцінки окремих компонентів структури особистості – агресивності, завченої безпорадності, особистісного стандарту та здібностей (Р. Бернс, Д. Клайн, Дж. Куль).

Враховуючи результати теоретичного аналізу проблеми, автори вважають за необхідне класифікувати методи дослідження самооцінки в молодшому шкільному віці. Таким чином, теоретична та практична значущість окресленої проблеми й зумовили вибір теми реферату «Класифікація методів дослідження самооцінки молодших школярів у навчальному посібнику О.Л. Музики, І.С. Загурської «Самооцінка і розвиток творчих здібностей»».

² Оскільки ми наводимо приклад написання одного із рефератів-конспектів, то такі посилання є допустимими. В інших видах студентських наукових робіт (курсіві та дипломні роботи) необхідно дотримуватися правил посилання на першоджерела.

Завдання реферату:

1. Проаналізувати авторську класифікацію підходів до вивчення самооцінки в молодшому шкільному віці.
2. Виписати означення поняття самооцінки із зазначенням їх авторів.
3. Виділити методи дослідження самооцінки молодших школярів.

РОЗДІЛ I. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ САМООЦІНКИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД РІВНЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Самооцінка як інтегрально-особистісне утворення

Як вказувалося вище, для теоретичного аналізу самооцінки необхідно враховувати критерій розвитку особистості. Одночасно з цим, автори реферованої праці зауважують, що окрім цього критерію, важливим критерієм є взаємозв'язок самооцінки й особистості. На основі опрацьованих першоджерел О.Л. Музика та І.С. Загурська підсумовують, що дослідники, які стоять на позиціях інтегрально-особистісного підходу до самооцінки, іноді й не заперечують диференційованості самооцінки, але – і це головне – взаємозв'язок і взаємовплив самооцінки й особистості розглядається на рівні їх взаємодії як цілісних структур. У більшості випадків постулюється пряма залежність розвитку особистості від рівня її самооцінки. Цілком переконливим є твердження авторів про те, що людина включена в різні життєві ситуації і відповідно й різні види діяльностей. Очевидно, що її успішність і самооцінка в різних діяльностях неоднакові.

Теоретичний аналіз проблеми самооцінки автори посібника провели на основі праць А.В. Бороздіної, З.В. Диянової, В.В. Століна, В.Ф. Сафіна, Г.А. Цукерман, І.І. Чеснокової, Т.М. Щеголевої. У результаті зроблено висновок, що у сучасних наукових джерелах *«самооцінка розглядається як цілісне утворення, як засіб регуляції власної поведінки, спосіб вираження спрямованості та активності особистості, як механізм підтримки позитивного образу Я на основі цінностей особистості»* [3, с.10].

Відмічається, що Л.І. Божович, І.С. Кон, Е.Л. Носенко, С.Р. Пантелєєв, В.В. Столін, А.І. Сильвестру розглядають самооцінку як емоційну реакцію на знання про себе.

Зроблені узагальнення ще раз підтверджують та ілюструють думки авторів про те, що взаємозв'язок і взаємовплив самооцінки й особистості розглядається на рівні їх взаємодії як цілісних структур.

З метою ілюстрації та кращого розуміння змісту проблеми самооцінки як інтегрально-особистісного утворення, скористаємося визначенням самооцінки, запропонованого Л.В. Бороздіною, на яку посилаються автори посібника. *«Самооцінка – це наявність критичної позиції особистості у ставленні до того, чим вона володіє, але це не констатація потенціалу, а саме його оцінка з точки зору визначеної системи цінностей»* [Цит. за 3, с. 11].

У посібнику обґрунтовується висновок про те, що традиція аналізу самооцінки як інтегрального особистісного утворення часто є причиною наділення

самооцінки такими загальними властивостями як адекватність-неадекватність, стійкість-нестійкість тощо. Такий поділ є не зовсім виправданим. Терміни адекватність та неадекватність краще використовувати у тому випадку, коли досліджується самооцінка окремих компонентів структури особистості та принаймні є дані про особливості рефлексії досліджуваним цих компонентів, наприклад рефлексії здібностей.

Само собою зрозуміло, що оскільки структура особистості не є однокомпонентною, то маючи на меті дослідити особистісну самооцінку, можна отримати дані про загальний рівень самоповаги чи самоприйняття себе, аніж власне про самооцінку.

1.2. Диференціально-ситуаційний підхід до вивчення самооцінки

Дослідження самооцінки окремих діяльностей і компонентів в структурі особистості автори посібника означають як *диференціально-ситуаційний підхід до вивчення самооцінки*. Увага акцентується на тому, що особистість при цьому залишається головною об'єднуючою інстанцією, але *дослідницькі акценти зміщуються на систему окремих життєвих ситуацій, в яких перебуває дитина*. Тут важливі і окремі особистісні якості та властивості, і самооцінка в окремих діяльностях, і в окремих контактних чи умовних референтних групах тощо. Найважливішим є те, що в ситуації, коли дитина розвивається, такий підхід дозволяє через зіставлення ситуаційних самооцінок прогнозувати напрям особистісного розвитку і навіть до певної міри управляти цим процесом.

За результатами здійсненого аналізу автори дійшли висновку, що дослідження самооцінки окремих складових структури особистості менш поширені та проводилися переважно в контексті вивчення ціннісно-моральної сфери дітей старшого дошкільного віку (А.М. Богуш, О.С. Монке, Г.І. Морєва, Т.І. Фещенко, С.Г. Якобсон), молодших школярів та підлітків (Н.Е. Анкудінова, І.С. Булах, Л.М. Запрягалова, Л.О. Оштук, О.А. Онисюк, Ю.О. Приходько, С.П. Тищенко, К.Ю. Худобіна) [3].

Скориставшись науковою працею Г.І. Ліпкіної, наведемо визначення

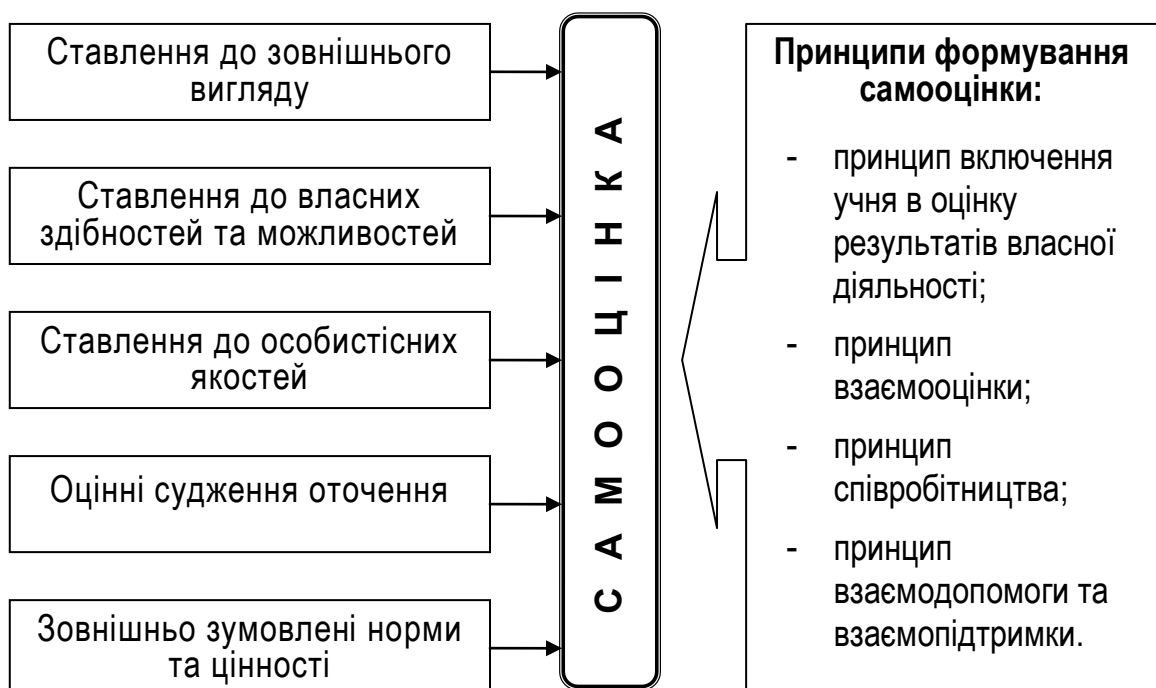

Рис. 1.1. Структура самооцінки за Г.І. Ліпкіною (Схема І.С. Загурської)

самооцінки в межах аналізованого підходу. «Самооцінка розглядається як ставлення до особистісних якостей, власних здібностей та можливостей по відношенню до змісту діяльності, в яку включена людина» [2, с. 7]. Рисунок, в якому автори реферованої праці представляють систему самооцінки за Ліпкіною, допомагає в сприйманні та розумінні цього визначення та суті диференціально-ситуаційного підходу до вивчення самооцінки (рис. 1.1).

Підкреслюється також те, що в зарубіжній психології, в порівнянні з вітчизняною, дослідження самооцінки окремих якостей чи показників особистості (агресивності, завченої безпорадності, особистісного стандарту, здібностей) є більш поширеними. Але, на відміну від окресленого О.Л. Музиною та І.С. Загурською диференціально-ситуаційного підходу, в якому отримані показники часткових самооцінок пов'язуються із загальними тенденціями особистісного розвитку, зарубіжні дослідники аналізують їх в контексті окремих психічних проявів і характеристик.

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМА МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ САМООЦІНКИ³

2.1. Дослідження самооцінки через аналіз рівня домагань

Як уже зазначалося авторами реферованої праці, в більшості випадків саме методичні процедури наближають дослідників до інтегрально-особистісного підходу до самооцінки, навіть у тих випадках, коли в теоретичному аналізі самооцінка розглядалася диференційовано. Як правило, досліджуються показники особистісної самооцінки, які зіставляються з показниками морального розвитку чи шкільної успішності. У формувальних експериментах одні з них розвиваються і потім вивчається як цей розвиток впливає на динаміку інших показників. Іншими словами, інтегральна особистісна самооцінка розглядається як залежна чи навпаки, як незалежна змінна у психолого-педагогічних експериментах. В окремих випадках роль залежної і незалежної змінних виконують структурні компоненти самооцінки. На думку авторів, залишаються відкритими питання про *механізми виникнення інтегральної особистісної самооцінки, про роль окремих діяльностей, в які включена дитина в цьому процесі, про одночасне співіснування у свідомості однієї й тієї ж дитини кількох ситуаційних самооцінок, чи кількох відмінних оцінок себе в різних діяльностях, про регулюючу роль самооцінки в становленні творчої спрямованості особистості.*

Детальне вивчення проблеми самооцінки молодших школярів дозволило авторам констатувати той факт, що значна частина досліджень самооцінки у вітчизняній психології в основному ґрунтуються на аналізі рівня домагань (Т.Ю. Андрущенко, Т.В. Галкіна, А.В. Захарова, Н.І. Мушегова, Е.Л. Носенко, В.Ф. Сафін, Л.І. Уманець, Т.І. Юферева). Дослідницькі процедури, розроблені в межах аналізованого напрямку, базуються на методиці оцінки рівня домагань Ф. Хоппе та її модифікаціях.

³ Кожен новий розділ необхідно починати з нової сторінки. Тут ми порушуємо це правило з метою економії місця.

Зауважується, що в цілому такий об'єктивний показник самооцінки як рівень домагань найкраще зарекомендував себе в реальних експериментах, коли, окрім діяльності, діти включені ще й у соціальні стосунки. Бажано, щоб діяльність була ще й особистісно значимою, бо в іншому випадку домагання можуть бути значно спотворені. Автори підкреслюють, що, з одного боку, у дослідженнях досить важко моделювати важливі для людини діяльності, але, з іншого боку, в ситуації з молодшими школярами завдання спрощується. Це пов'язано з тим, що соціальні стосунки розглядаються через призму провідної навчальної діяльності [3].

2.2. Зв'язок між Я-ідеальним та Я-реальним як показник самооцінки

За результатами теоретичного аналізу методів дослідження самооцінки молодших школярів автори навчального посібника виділяють ще один поширений підхід до дослідження самооцінки через аналіз зв'язку між Я-ідеальним та Я-реальним (Н.Е. Анкудінова, Л.М. Запругалова, З.С. Карпенко, О.П. Корнілов, Г.І. Ліпкіна, Г.І. Морєва, Т.І. Фещенко, С.Г. Якобсон). В основі дослідницьких процедур лежить класичний метод дослідження самооцінки на основі аналізу співвідношення рівнів Я-ідеального та Я-реального.

Методично та діагностично цінною є інформація про специфіку дослідження самооцінки в зарубіжній психології. Автори підкреслюють, що переважна більшість досліджень самооцінки у зарубіжній психології також ґрунтується на аналізі зв'язку між Я-ідеальним та Я-реальним (Р. Бернс). Варіативність самооцінки вивчається через аналіз внутрішньої узгодженості, або стан конгруентності, (Р. Роджерс); залежно від когнітивного дисонансу (Г. Гекгаузен, Л. Фестінгер), стосунків між батьками й дітьми (О. Джорард, К. Ремі, С. Куперсміт), успіхів у навчальній діяльності (А. Джерсід, А. Комбс, Дж. Стейнс), а також через аналіз інтелектуальної сфери особистості (С. Двек). Така систематизація матеріалу дозволяє визначити перспективи та напрямки власних досліджень.

О.Л. Музика та І.С. Загурська цілком обґрунтовано зазначають, що в порівнянні з дослідженнями через рівень домагань, дослідження самооцінки через Я-ідеальне і Я-реальне є менш евристичними і отримані при цьому дані є менш достовірними. Це в більшій мірі відноситься до ранніх вікових періодів, коли особистісні цінності як критерії самооцінки ще не сформовані і показники Я-ідеального пов'язані лише з соціальними очікуваннями чи нереалістичною мрійливістю дітей. На думку авторів, певною мірою мінімізувати ці недоліки при дослідженні самооцінки молодших школярів можна шляхом конкретизації сфер оцінювання особистісно значимими діяльностями і обмеженням кількості заданих іззовні особистісних якостей, значення яких школярі в цьому віці іноді просто не розуміють [3].

2.3. Психосемантичний підхід до дослідження самооцінки

Теоретичний аналіз проблеми методів дослідження, представлений у навчальному посібнику, показує, що оцінювання себе на основі готових зразків особистісних якостей, вмій і рис характеру має ряд недоліків, особливо коли

Йдеться про ранні етапи розвитку особистості. Задані іззовні самооцінні шаблони не дозволяють виділити індивідуальні критерії та вербальні деривативи самооцінки кожного досліджуваного. Автори підкреслюють ефективність, перспективність та діагностичну значущість індивідуально-орієнтованого підходу до вивчення самооцінки за допомогою психосемантичного методу. Його перевагою є те, що отримані результати піддаються узагальненню та факторному моделюванню, а також дозволяють ідентифікувати виділені конструкти як особистісні якості, учбові чи творчі здібності. У психосемантичному дослідженні можна використовувати ігрові форми роботи з молодшими школярами, що знижує ймовірність соціально бажаних відповідей.

Для кращого розуміння специфіки психосемантичних методів дослідження особистості звернемося до праць О.Г. Шмельова та В.Ф. Петренка. Психосемантичні методи, на думку О.Г. Шмельова, дають принципову можливість об'єднання номотетичного (спрямованого на загальне) та ідеографічного (спрямованого на унікальне) підходів до опису особистісних властивостей. Дослідник може отримати модель індивідуального простору особистісних конструктів, його проекцію на модель колективної свідомості, а також проекцію колективної системи особистісних рис на індивідуальний простір. О.Г. Шмельов вважає, що під час психосемантичного дослідження реалізується суб'єктивна парадигма проектування та аналізу психологічних даних [5].

В.Ф. Петренко підкреслює, що психосемантичні методи дають можливість представити суб'єкта як носія системи смислів: «Це один із небагатьох методів, який дозволяє використовувати в дослідницькій і діагностичній роботі не тільки загальногрупові нормативні характеристики, але й унікальні, притаманні кожній людині» [4, с. 9].

Автори посібника акцентують увагу на тому, що психосемантичні методи є перспективними для дослідження самооцінки. Виокремлення і операціоналізація О.Л. Музикою понять моральнісні, діяльнісні і суб'єктні цінності, які лежать в основі суб'єктно-ціннісного аналізу, дозволяють говорити про критерії оцінки, які співвідносяться з показниками розвитку особистості, а не лише з окремими діяльнісними елементами [3].

ПІДСУМОК

У рефераті представлено загальний огляд проблеми методів дослідження самооцінки молодших школярів, зроблений на основі навчального посібника О.Л. Музики, І.С. Загурської «Самооцінка і розвиток творчих здібностей». Реферат складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Робота над рефератом допомогла навчитися виділяти головне в науковому тексті, структурувати матеріал, правильно посилатися на першоджерела та оформляти їх бібліографію.

Аналіз прореферованих джерел дає підстави для таких висновків:

1. Дослідження самооцінки у вітчизняній та зарубіжній психології здійснюється в межах двох основних підходів. *Першим підходом* передбачено аналіз самооцінки як інтегрально-особистісного утворення. У цьому випадку дослідницький акцент ставиться на самооцінці досягнутих цілей розвитку. В межах *другого підходу* в центрі знаходиться ситуаційна самооцінка, яка відображає тенденції індивідуального розвитку, спосіб зв'язку з соціальною ситуацією розвитку і провідною діяльністю та напрямком розвитку здібностей. О.Л. Музика, І.С. Загурська підкреслюють евристичність диференціально-ситуаційного підходу, оскільки в центрі – самооцінка перспектив розвитку особистості.

2. Теоретичний аналіз проблеми самооцінки, здійснений авторами посібника, показав, що у вітчизняній психології самооцінку розглядають, в основному, як емоційну реакцію на знання про себе (Л.І. Божович, І.С. Кон, Е.Л. Носенко, С.Р. Пантелєєв, В.В. Столін), як засіб регуляції власної поведінки (А.В. Бороздіна, В.Ф. Сафін), спосіб вираження спрямованості та активності особистості, як механізм підтримки позитивного «образу Я» на основі цінностей особистості (З.В. Диянова, А.В. Захарова, В.В. Столін, Г.А. Цукерман, І.І. Чеснокова), а також на основі ставлення до власних здібностей та можливостей (Т.В. Галкіна, Г.І. Ліпкіна).

3. Виявлено, що основна частина досліджень самооцінки у вітчизняній психології ґрунтується на аналізі рівня домагань (Т.Ю. Андрущенко, Т.В. Галкіна, А.В. Захарова, Н.І. Мушегова, Е.Л. Носенко, В.Ф. Сафін, Л.І. Уманець). Дослідницькі процедури, розроблені в межах аналізованого напрямку, базуються на методиці оцінки рівня домагань Ф. Хоппе та її модифікаціях. Поширеним підходом до дослідження самооцінки є також аналіз зв'язку між Я-ідеальним та Я-реальним (Л.М. Запрягалова, З.С. Карпенко, Г.І. Ліпкіна, Т.І. Феценко, С.Г. Якобсон). В основі дослідницьких процедур лежить класичний метод дослідження самооцінки на

основі аналізу співвідношення рівнів Я-ідеального та Я-реального.

4. Відмічено перспективність застосування психосемантичних методів для дослідження самооцінки молодших школярів. Психосемантичні методи дозволяють виділити індивідуальні критерії та вербальні деривативи самооцінки кожного досліджуваного. Перевагою цієї групи методів є те, що отримані результати піддаються узагальненню та факторному моделюванню, а також дозволяють ідентифікувати виділені конструкти як особистісні якості, учбові здібності та творчі здібності. Релевантним для психосемантичного дослідження є використання ігрових форм роботи з учнями, що знижують імовірність соціально бажаних відповідей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бороздина Л.В.* Что такое самооценка? // Психол. журнал. – 1992. – №4. – С. 99-105.
2. *Липкина А.И.* Самооценка школьника. – М.: Знание, 1976. – 64 с.
3. *Музика О.Л., Загурська І.С.* Самооцінка і розвиток творчих здібностей: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 144 с.
4. *Петренко В.Ф.* Основы психосемантики: Учеб. пособие. – Смоленск: Изд-во СГУ, 1997. – 400 с.
5. *Шмелев А.Г.* Психодиагностика личностных черт. – СПб.: Речь, 2002. – 480 с.

IV. ЕТАП САМОАНАЛІЗУ, ГРУПОВОЇ РЕФЛЕКСІЇ ТА САМОРОЗВИТКУ (Приклад виконання студентом)

Підсумкова рефлексія позитивних моментів (що саме вдалося зробити, чого досягти, від чого отримати професійне задоволення)

При виконанні професійно-орієнтованого завдання досить непогано мені вдалося проаналізувати літературу з проблеми самооцінки. Я для себе відкрила, що існують різні шляхи до дослідження цього явища. Професійне задоволення отримала від того, що навчилася правильно посилатися на використані першоджерела та оформлювати бібліографію. Дещо побоювалася написання висновків, але коли підійшла до цього етапу написання реферату, то зрозуміла – я зможу це зробити!

Програма саморозвитку

Складові навчально-професійних умінь та професійно важливі якості, які потрібно було б розвинути	В чому полягали труднощі	План заходів для саморозвитку	Терміни	Критерії самоконтролю
---	---------------------------------	--------------------------------------	----------------	------------------------------

<p>Правильно оформлювати бібліографію</p>	<p>Часто викладачі виправляють помилки в оформленій мною бібліографії. Особливо це стосується оформлення бібліографії статей, розділів з книги, Інтернет-джерел. Найбільше плутаюсь, коли необхідно ставити «С.» велике, а коли «с.» – маленьке.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – взяти в читальному залі університету джерело: Бюлетень Вищої атестаційної комісії України. – 2008. - №3. – С. 9-13. Ще на заняттях з курсу «Вступ до спеціальності» викладач говорив, що там є всі зразки оформлення бібліографії; – виписати для себе по одному зразку оформлення бібліографії різних джерел (словника, монографії, підручника, статті тощо); – взяти будь-який фаховий психологічний журнал та оформити бібліографію декількох статей. 	<p>лютий 2012 року</p>	<p>Якщо перевіряючи професійно-орієнтоване завдання, викладач не виправить помилки в оформленій мною бібліографії, то я розвивала це вміння правильно.</p>
<p>Теоретично-професійне мислення</p>	<p>Вважаю, що для виконання професійно-орієнтованих завдань мені бракує теоретичних знань. Під час</p>	<p>Взяти за правило регулярно переглядати фахові періодичні видання («Практична психологія та соціальна робота», «Обдарована</p>	<p>2012-2013 р.р. (один раз на тиждень)</p>	<p>При вирішенні професійно-орієнтованих завдань вільно та впевнено робити узагальнені висновки.</p>

	написання висновків було складно виділити головне, оскільки точно не знала – що саме є головним.	дитина», «Дошкільне виховання», «Педагогіка і психологія», «Вопросы психологии», «Мир психологии»).		
Грамотність	Завжди сумніваюсь у правильності розділових знаків у реченнях, де є слово «як».	Взяти в бібліотеці (а ще краще купити) правопис української мови та зробити для себе своєрідну «пам'ятку», в якій чітко зазначити правила пунктуації у реченнях з «як».	лютий-березень 2012 року	Відсутність пунктуаційних помилок у написаних мною текстах. Наприклад, можна дати на перевірку філологу написаний реферат чи наукову статтю.